

Anna Matusiak

UZNAWANIE KWALIFIKACJI W KONTEKŚCIE UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE. USTALENIA – DOŚWIADCZENIA – DYLEMATY

W ostatnim dziesięcioleciu idea uczenia się przez całe życie zajęła kluczowe miejsce w europejskiej polityce dotyczącej współpracy w zakresie edukacji. Przejście od gospodarki opartej na pracy i kapitale do gospodarki opartej na wiedzy, w której informacja odgrywa zasadniczą rolę, niesie za sobą konieczność inwestowania w wiedzę i umiejętności, konieczność zmian w oświacie, szkolnictwie wyższym i edukacji zawodowej. Tym, co łączy te zmiany w jeden wspólny system, są Europejskie i Krajowe Ramy Kwalifikacji. Najważniejszą zmianą w systemach edukacji, wnoszoną przez Europejskie i Krajowe Ramy Kwalifikacji, powinna być budowa programów edukacyjnych opartych na efektach uczenia się, które podlegają walidacji. To wyznacza konieczność wyboru takiej metody implementacji ram, która sprawi, że ich wdrożenie nie stanie się zabiegiem biurokratycznym, lecz przyniesie pożądane zmiany w istniejącym dziś polskim systemie kwalifikacji¹. Wprowadzanie Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji w kontekście uczenia się przez całe życie niesie za sobą konieczność zmian legislacji w krajach Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Elementem zmian jest wprowadzanie mechanizmów uznawania (walidacji) efektów uczenia się nabytych w sposób nieformalny lub pozaformalny. Brak było dotychczas w Polsce rozwiązań systemowych w tym zakresie², brak doświadczeń w tworzeniu systemu walidacji, to jest rozpoznawania, oceniania i uznawania kompetencji nabytych poza formalnym systemem kształcenia. Pojawiające się inicjatywy, prekursorskie projekty walidacji kwalifikacji nieformalnych, upowszechnione i promowane, pretendują do miana „dobrej praktyki”, która inspiruje i prowadzi ku rozwiązaniom systemowym.

Walidacja efektów uczenia się, wiedzy, umiejętności i kompetencji, uzyskanych w wyniku uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, może odegrać istotną rolę

¹ Od Europejskich do Polskich Ram Kwalifikacji. Model Polskich Ram Kwalifikacji. Ministerstwo Edukacji, zespół redakcyjny pracował w składzie: E. Chmielecka, S.M. Kwiatkowski, S. Sławiński, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Priorytet III PO KL, działanie 3.4, poddziałanie 3.4.1, Warszawa, styczeń 2010.

² Wdrożenie i rozwój programów, których zadaniem jest uznawanie efektów uczenia się poza edukacją formalną, stanowi obecnie priorytet w polityce edukacyjnej regionów, państw oraz Unii Europejskiej, a także wielu innych krajów na całym świecie.

w zwiększaniu zatrudnialności i mobilności oraz w motywowaniu do uczenia się przez całe życie, zwłaszcza wśród osób defaworyzowanych pod względem społeczno-ekonomicznym. To, że zderzenie rynku edukacji z rynkiem pracy bywa trudne, widoczne jest w sytuacji, w której przestają być istotne „formalne” kwalifikacje (określane rangą dyplomu, świadectwa, certyfikatu), a znaczenia nabierają kwalifikacje „rzeczywiste”, które uzewnętrzniają się w konkretnym zadaniu, w realnym środowisku pracy, tam, gdzie są pożądane³. Te „kwalifikacje rzeczywiste” są dziś rozumiane przez pracodawców jako „kompetencje”. Kompetencje, które ukazują wymiar praktyczny posiadanych kwalifikacji⁴. Pracodawcy z ugruntowaną pozycją rynkową, świadomi przeobrażeń na rynku pracy i podążający w kierunku zapewnienia swoim przedsiębiorstwom konkurencyjności na zmieniającym się rynku pracy, kreują listy referencyjne pożądanych przez nich kompetencji, pragną wykorzystać w pełni potencjał zatrudnionych pracowników. Zmiany tego rodzaju spowodują, że korzystając z Polskiej Ramy Kwalifikacji, powszechną praktyką mogą się okazać ogłoszenia o pracę określające pożądane przez pracodawców kompetencje na istniejących poziomach Ramy⁵.

Uznawanie wcześniejszego uczenia się – ustalenia wstępne

Uznawanie efektów uzyskanych w kształceniu pozaformalnym i nieformalnym pojawiło się jako zalecenie w Europejskiej Białej Księdze (1995 r.) „Nauczanie i uczenie się – w kierunku uczącego się społeczeństwa” i zostało określone jako kluczowy komponent zdobywania wiedzy ze względu na to, że znacznie zwiększyłyby ono szanse znalezienia i utrzymania zatrudnienia przez młodzież i osoby pracujące⁶. Uznawanie efektów uzyskanych w kształceniu pozaformalnym i nieformalnym znajdujemy w dokumentach opracowanych przez CEDEFOP (*Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle*, Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego), OECD (*Organization for Economic Co-operation and Development*, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and*

³ H. Narwojsz, C. Krawczyński, K. Symela, K. Zwiefka, *Walidacja kompetencji nieformalnych uzyskanych poprzez doświadczenie w pracy. Metodyka – Procedury – Dokumentacja*, Olsztyn 2008, s. 77.

⁴ *Ibidem*, s. 77.

⁵ Projekt PRK nie tylko umożliwi lepsze dostosowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy, a co za tym idzie wzrost mobilności pracowników i promowanie uczenia się przez całe życie, ale przede wszystkim pozwoli na porównywanie kwalifikacji nabywanych przez osoby z różnych krajów UE oraz wewnątrz danego kraju.

⁶ *White Paper on Education and Training – Teaching and Learning – Towards the Learning Society*, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf, COM(95) 590 [dostęp: listopad 1995].

Cultural Organization, Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury) i MOP (Międzynarodowa Organizacja Pracy). W Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 kwietnia 2008 roku w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie z 18 czerwca 2009 roku w sprawie ustanowienia europejskiego systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET, *European Credit System for Vocational Education and Training*), zaleca się wprowadzenie walidacji efektów uczenia się określanej jako „proces potwierdzania, że określone, poddane ocenie efekty uczenia się uzyskane przez uczącego się odpowiadają konkretnym efektom wymaganym w ramach jednostki lub kwalifikacji”⁷. W zaleceniach podkreśla się, że należy propagować walidację efektów także uczenia się pozaformalnego i nieformalnego (zgodnie z konkluzjami Rady z 28 maja 2004 r. w sprawie wspólnych europejskich zasad identyfikacji i walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego). W konkluzjach Rady z 28 listopada 2011 roku w sprawie modernizacji szkolnictwa wyższego⁸ wezwano państwa członkowskie, aby opracowały przejrzyste ścieżki pozwalające przechodzić z edukacji zawodowej i innych typów edukacji do szkolnictwa wyższego oraz stworzyły mechanizmy uznawania wcześniejszego uczenia się i doświadczeń spoza formalnego systemu kształcenia i szkolenia. Zalecana przez Radę Unii Europejskiej identyfikacja i walidacja rezultatów edukacji pozaformalnej i nieformalnej, zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie, zmierza do uznawania wiedzy i kompetencji posiadanych przez jednostkę niezależnie od tego, gdzie zostały zdobyte. Kompetencje zdobyte poza systemem oficjalnej edukacji, także te, które wynikają z doświadczeń zdobytych w pracy, są kluczowym instrumentem w umożliwieniu transferu wszystkich rezultatów uczenia się.

W kontekście edukacji przez całe życie, w której podkreśla się synergii uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego, kwestia uznawania wiedzy, umiejętności i kompetencji (społecznych) zdobytych różnymi drogami nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ motywuje i uzasadnia podejmowanie wysiłków edukacyjnych nie tylko w systemie szkolnym, ale także poza nim i na różnych etapach życia. Z polityczno-oświatowego punktu widzenia formalne uznanie efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego pozwala zaoszczędzić czas i środki oraz poszerza możliwości jednostki na rynku pracy. Mając na uwadze korzyści osobiste i społeczne, należy dążyć do stworzenia systemu uznawania/walidacji efektów kształcenia niezależnie od tego, kiedy, gdzie i jak takie efekty zostały osiągnięte. W istocie powodzenie projektu wdrożenia idei uczenia się przez całe życie w praktyce zależy od stworzenia sprawnego i powszechnego systemu walidacji efektów uczenia się pozaformalnego

⁷ Dz. U. UE C 155/11 z 18.06.2009, s. 14.

⁸ Dz. U. C 372 z 20.12.2011, s. 36.

i nieformalnego oraz ich wykorzystania w edukacji formalnej⁹. Coraz więcej krajów europejskich podkreśla, jak istotne znaczenie ma uwidacznianie i docenianie uczenia się, które odbywa się poza placówkami prowadzącymi kształcenie i szkolenie formalne, na przykład w pracy, w ramach zajęć w czasie wolnym i w domu. W dotychczasowej dyskusji i praktyce walidacji efektów kształcenia dominował polityczno-oświatowy (harmonizacja i mobilność) i ekonomiczny (w kontekście rynku pracy oraz korzyści/oszczędności) punkt widzenia i dopiero od niedawna dochodzi do głosu pedagogiczna perspektywa, to jest pytanie o metody dokumentowania, pomiaru i oceny, nie tylko wiedzy i umiejętności, ale także kompetencji społecznych. Dodatkowo podkreśla się w tej nowej odsłonie dyskusji nad kompetencjami, ich podmiotowy, a zatem związany nie tylko z zawodem, wymiar¹⁰.

Recognition of Prior Learning (RPL) za granicą i w Polsce

Idea Recognition of Prior Learning (RPL) – rodzaj innowacji społecznej – to uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną. Nie dotyczy to jednak uznawania samego procesu uczenia się, ale wyłącznie jego efektów. Nie jest istotne, w jakim kontekście uczenie się odbywało – ważne jest, czego dany człowiek się nauczył. Dzięki RPL osoby, które dotychczas – z różnych powodów – nie mogły kontynuować formalnej edukacji na uczelni, zyskują możliwość uwiarygodnienia kwalifikacji i podniesienia swojej atrakcyjności na rynku pracy. Pracodawcy uzyskują bowiem informację o stopniu opanowania kwalifikacji poprzez odniesienie do standardów uniwersyteckich i Krajowej Ramy Kwalifikacji.

Recognition of Prior Learning funkcjonuje w różnych krajach pod różnymi nazwami, i tak na przykład:

- w Kanadzie: *Prior Learning Assessment and Recognition* (PLAR);
- we Francji: *Validation of non-formal and informal learning* (VAE);
- w Meksyku: *Accreditation and certification of previous competences and knowledge*;
- w Wielkiej Brytanii: *Accrediting Prior Experiential Learning* (APEL);
- w Korei: *Acquisition of academic degrees through self-education*;
- OECD: *Recognition of Non-formal and Informal Learning* (RNFIL).

⁹ M. Nowak-Dziemianowicz, H. Solarczyk-Szwec, *Zasady walidacji efektów kształcenia właściwych dla kompetencji społecznych*, Zadanie zrealizowane w ramach projektu: Przeprowadzenie badań naukowych pn. „Potwierdzanie efektów kształcenia (walidacja) w instytucjach szkolnictwa wyższego” Obszar [2] pn. „Wychowawcze funkcje uczelni w świetle wymagań Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji. Interpretacja wymagań właściwych dla „kompetencji społecznych” [WAP].

¹⁰ *Ibidem*.

W większości innych krajów (m.in. w Polsce¹¹) trwają prace nad adaptacją systemów legislacyjnych do nowej rzeczywistości i działania na rzecz wprowadzenia RPL.

W raporcie końcowym na temat wybranych problemów w zakresie Krajowych Ram Kwalifikacji¹² czytamy, że trendy indukowane wprowadzaniem ram kwalifikacji (odgórne) spotykają się z „oddolnym” tworzeniem systemów uznawania różnych form kształcenia na poziomie uczelni. Pod względem stopnia zaawansowania wdrażania RPL mamy do czynienia w praktyce z „Europą wielu szybkości”. W raporcie końcowym na temat wybranych problemów w zakresie Krajowych Ram Kwalifikacji przytoczono niezależny raport CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies, Uniwersytet Twente w Enschede)¹³ oceniający 10 lat realizacji Procesu Bolońskiego, w którym wyróżniono pięć kategorii krajów:

- 1) kraje, które wprowadziły procedury RPL,
- 2) kraje bez procedur krajowych, ale stosujące szeroko RPL na poziomie instytucjonalnym,
- 3) kraje stosujące RPL w pewnych dziedzinach, zwolnienia z egzaminów etc. (w tym Polska),
- 4) kraje, które opracowały regulacje, ale jeszcze ich nie stosują,
- 5) kraje niewykazujące inicjatywy w tym zakresie.

W tym samym raporcie na temat wybranych problemów w zakresie Krajowych Ram Kwalifikacji jego Autorzy, w rozstrzygnięciach dotyczących uregulowań prawnych w Polsce poruszających kwestie RPL, wymieniają Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki z 12 lipca 2007 roku, na podstawie którego wprowadzono:

- możliwość zaliczenia praktyk (jeżeli student udokumentuje doświadczenie zawodowe lub prowadzenie działalności, która odpowiada programowi praktyk);
- możliwość zaliczenia zajęć z języków obcych (studentom posiadającym odpowiednie zaświadczenia o znajomości języka obcego);
- możliwość zaliczenia zajęć z zakresu technologii informacyjnej (studentom posiadającym Europejski Certyfikat Umiejętności Komputerowych).

Natomiast w Polsce nie istnieje w zasadzie żadne rozporządzenie odnoszące się bezpośrednio do RPL. Poza sektorem szkolnictwa wyższego funkcjonuje Rozporządzenie

¹¹ *Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym – wyzwania projektowania systemu*, red. G. Praweńska-Skrzypek, B. Jałocha, Kraków 2013.

¹² *Raport końcowy nt. wybranych problemów w zakresie Krajowych Ram Kwalifikacji*, oprac. zespół pod kier. dr. hab. Marka Frankowicza, Kraków 2010, s. 8.

¹³ *The Bologna Process Independent Assessment. The first decade of working on the European Higher Education. Area. Volume 1. Detailed assessment report*, CHEPS 2010.

Ministra Edukacji i Nauki z dnia 3 lutego 2006 w sprawie uzyskiwania i uzupełniania przez osoby dorosłe wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych (Dz. U. nr 36/2006, poz. 216), w którym określono zasady uznawania kwalifikacji uzyskanych poza edukacją formalną. W ramach omawianej ekspertyzy przeprowadzono badania kwestionariuszowe dotyczące praktyk uznawania efektów kształcenia uzyskanych poza formalnym systemem szkolnictwa wyższego na polskich uczelniach. Uzyskane dane wskazują na to, że praktyka uznawania efektów kształcenia uzyskiwanych poza formalnym systemem szkolnictwa wyższego jest stosowana bardzo rzadko – dotyczy na ogół zaliczania języków obcych (na podstawie uznanych certyfikatów międzynarodowych) oraz ewentualnie wiedzy i umiejętności informatycznych.

Wśród proponowanych rozwiązań zgłoszonych przez zespół opracowujący raport¹⁴ uwzględniający obecny stan polskiej legislacji, istniejące praktyki, opinie środowiska akademickiego, aktualne trendy europejskie i światowe oraz (kluczową dla problemu) perspektywę wprowadzenia w Polsce Krajowych Ram Kwalifikacji, odnajdziemy następujące propozycje:

1. Proponujemy zmodyfikować art. 165 Prawa o Szkolnictwie Wyższym, dając uczelniom możliwość określania warunków i trybu uznawania udokumentowanych efektów kształcenia uzyskanych poza formalnym systemem szkolnictwa wyższego. Stworzyłyby to prawną możliwość tworzenia uczelnianych systemów RPL. Powinno temu towarzyszyć wprowadzenie mechanizmów kontrolnych przez uzupełnienie obowiązujących uchwał i procedur PKA o dodatkowe punkty.
2. Jeśli wprowadzona zostanie modyfikacja postulowana w punkcie 1, należy zachęcać uczelnie, aby w ramach pilotażu tworzyły systemy RPL (wymagałoby to ścisłej współpracy z PKA).
3. Należy rozważyć możliwość tworzenia uczelnianych/wydziałowych systemów obejmujących zarówno rekrutację, jak i uznawanie kompetencji („admission office” z uprawnieniami do RPL). Modele takie występują w różnych uczelniach zagranicznych. Takie systemy winny być częścią uczelnianych/wydziałowych systemów zapewniania jakości.
4. Należy dążyć do „profesjonalizacji” mechanizmów RPL – osoby tym się zajmujące powinny posiadać odpowiednie kompetencje (merytoryczne i organizacyjne). W niektórych uczelniach zagranicznych prowadzone są odpowiednie szkolenia w tym zakresie.
5. Ze względu na duże rozbieżności zdań oraz konieczność korelowania działań w sektorze szkolnictwa wyższego z działaniami w innych sektorach edukacji i szkoleń bardziej precyzyjne rozwiązania legislacyjne (na poziomie rozporządzenia ministra) należy opracować w terminie późniejszym. Przydatne byłyby tutaj doświadczenia uczelni, które wprowadzą pilotażowe systemy RPL (jak postulujemy w punkcie 2).
6. Ponieważ – jak wykazuje praktyka – uznawanie kompetencji ma często charakter uznaniowy i zależy od dobrej (albo złej) woli osoby odpowiedzialnej za studia lub za przedmiot, bardzo istotne jest wprowadzenie odpowiednich procedur odwoławczych.
7. Proponujemy również, aby kompetencje nabyte poza jednostką macierzystą (w tym te uzyskane na drodze nieformalnej i pozaformalnej) były *explicite* uwzględniane w Suplemencie do dyplomu.

¹⁴ Raport końcowy...

W ramach „Badania stosowanych procedur potwierdzania efektów uczenia się osiągniętych na drodze edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego”¹⁵ Instytut Badań Edukacyjnych w Polsce dokonał przeglądu badań międzynarodowych z zakresu potwierdzania kompetencji (walidacji). Przeanalizowano wybrane inicjatywy krajowe oraz rozwiązania zagraniczne w zakresie stosowanych procedur egzaminowania – chodziło o kompetencje uzyskiwane w trakcie edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego. Przeprowadzono wywiady z ekspertami, koordynatorami wybranych inicjatyw związanych z potwierdzaniem kompetencji i osobami korzystającymi z tych rozwiązań. Na podstawie przeprowadzonej kwerendy sformułowano następujące wnioski:

1. W Polsce nie istnieje jeden spójny model walidacji kompetencji, ale funkcjonuje wiele praktyk i inicjatyw, które mogą posłużyć jako odniesienie dla budowy krajowego systemu kwalifikacji (KSK). KSK nie powinien zastępować istniejących już rozwiązań, lecz pozwalać na współistnienie procedur walidacji realizowanych przez różne podmioty – publiczne, prywatne, branżowe oraz pozabranżowe.
2. Podstawowym zadaniem państwa powinno być określenie wymagań jakościowych wobec procedur walidacji, a także wobec instytucji, które ją prowadzą. Wpisanie danej kwalifikacji do rejestru kwalifikacji oraz wskazanie instytucji uprawnionych do jej przyznawania powinno zapewniać wiarygodność kwalifikacji.
3. Dotychczasowa oferta walidacji nie odpowiada w pełni na potrzeby rynku pracy. Konieczne jest budowanie mechanizmów, które zapewnią trwały udział praktyków w tworzeniu procedur oraz zasad zapewniania jakości, a także w procesach walidacji.
4. Sposób potwierdzania kompetencji powinien być dopasowany do specyfiki danego zawodu oraz specyfiki samych kompetencji. Krajowy system kwalifikacji nie powinien narzucać metod potwierdzania kompetencji.
5. Jakość i wiarygodność procedur stanowią istotny motyw przystąpienia do walidacji, dlatego wprowadzenie systemu kwalifikacji przyczyni się do większego zainteresowania kształceniem pozaformalnym i uczeniem się nieformalnym oraz możliwością potwierdzania kompetencji.
6. Prace nad Europejską Ramą Kwalifikacji, a także dostępność funduszy europejskich, przyczyniają się do rozwoju mechanizmów walidacji kompetencji¹⁶.

¹⁵ Badanie zakończono w grudniu 2011 r. Ekspertyzę uzupełniającą zakończono w październiku 2012 r.

¹⁶ *Badanie stosowanych procedur potwierdzania efektów uczenia się osiągniętych na drodze edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego*, <http://www.kwalifikacje.edu.pl/pl/badania/450-badanie-stosowanych-procedur-potwierdzania-efektow-uczenia-sie-osiagnietych-na-drodze-edukacji-pozafomalnej-i-uczenia-sie-nieformalnego> [dostęp: 15.11.2013].

Przypadek Polski¹⁷ – RPL w szkolnictwie wyższym

Projekt „Uniwersyteckie Centra Uznawania Kwalifikacji – pomost pomiędzy szkolnictwem wyższym a kształceniem ustawicznym” („*University Recognition of Prior Learning – Bridging Higher Education with Vocational Education and Training*”) realizowany był w latach 2011-2013 przez Uniwersytet Jagielloński, Université Paris Est Créteil (Francja), Edinburgh Napier University (Wielka Brytania) oraz Instytut za Razvoj Obrazovanja (Chorwacja). Celem projektu był transfer innowacji – rozwiązań dotyczących uznawania efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) – z krajów posiadających wieloletnią tradycję i dojrzałe systemy RPL (Francja, Wielka Brytania) do krajów rozpoczynających budowę rozwiązań w tym zakresie (Polska, Chorwacja). Projekt finansowano w ramach programu Leonardo da Vinci Transfer Innowacji. Kierownikiem projektu w Polsce była prof. dr hab. Grażyna Praweńska-Skrzypek.

Po dwóch latach pracy nad projektem, refleksji i dyskusji na temat rozwiązań RPL, transferu innowacji i badań, zespół projektowy podzielił się wynikami swojej pracy podczas końcowej konferencji w Krakowie 27 września 2013 roku. Konferencja, zorganizowana wspólnie z Fundacją Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE), okazała się wielkim sukcesem. Wzięło w niej udział sto osób z piętnastu krajów, wśród nich byli decydenci, osoby wykazujące duże zainteresowanie w pracy z RPL, przedstawiciele uczelni, ministerstw, przedsiębiorstw i sektora publicznego. Konferencja obejmowała większość zagadnień dotyczących celów projektu, między innymi wyzwania rozwoju RPL w Polsce, Chorwacji i innych krajach UE. Wypracowane rezultaty projektu to:

¹⁷ W tej części mowa jest o projekcie rozwiązania RPL w szkolnictwie wyższym *Uniwersyteckie Centra Uznawania Kwalifikacji – pomost pomiędzy szkolnictwem wyższym a kształceniem ustawicznym*, realizowanym w latach 2011-2013 przez Uniwersytet Jagielloński. Autorka zwraca w tym miejscu uwagę na inny projekt (*Budujemy razem* w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL) i publikację będącą kompendium wiedzy i praktycznych działań w zakresie przeprowadzania walidacji kompetencji uzyskiwanych w trybie edukacji nieformalnej. Publikacja H. Narwojsz, C. Krawczyński, K. Symela, K. Zwiefka, *Walidacja kompetencji nieformalnych uzyskanych poprzez doświadczenie w pracy. Metodologia – Procedury – Dokumentacja* (Olsztyn 2008) należy do prekursorskich na polskim rynku w zakresie problematyki walidacji kwalifikacji nieformalnych. Zawiera materiały, jakie wypracował Warmińsko-Mazurski Zakład Doskonalenia Zawodowego w Olsztynie. Parterami w projekcie byli: Olsztyńska Izba Budowlana, Agencja Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy w Olsztynie, Polska Korporacja Techniki Sanitarnej, Grzewczej, Gazowej i Klimatyzacji. Partnerstwo ponadnarodowe w projekcie tworzyli: Fonction Encadrement De Chantier En Rehabilitation Du Bati Ancien En Milieu Urb (AREF) (Francja), Trans-Formations (Francja), „Adaptalmannzora” Projekt Tic@I (Hiszpania). Publikacja ta ma charakter poradnika, w którym opisano sprawdzony praktycznie mechanizm walidacji kwalifikacji nieformalnych na przykładzie zawodów branży budowlanej. Potwierdzenie kwalifikacji nabytych w doświadczeniu dotyczyło zawodów: monter instalacji i urządzeń sanitarnych i monter instalacji gazowych. Metodologia zaprezentowana w publikacji nawiązuje do istoty państwowych egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe uzyskane w trybie kształcenia formalnego oraz wykorzystuje standardy kwalifikacji zawodowych i modułowe programy szkolenia zawodowego jako narzędzia wspierające i porządkujące proces walidacji kompetencji. Jest to pierwsza w Polsce próba rozwiązywania problemu walidacji kompetencji.

- książka *Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym – wyzwania projektowania systemu*,
- przewodnik RPL. *Przewodnik dla Kandydatów*,
- przewodnik: *Jak zbudować i prowadzić centrum RPL w uczelni*.

Przewodnik *Uniwersyteckie Centra Uznawania Kwalifikacji – pomost pomiędzy szkolnictwem wyższym a kształceniem i szkoleniem zawodowym*, który został opracowany przez Beatę Jałochę i Grażynę Prawelską-Skrzypek jako rezultat projektu, ma na celu pokazanie procesu uznawania efektów uczenia się uzyskanych poza edukacją formalną realizowanego na uniwersytetach. Jego głównym adresatem są osoby zainteresowane uzyskaniem takiego potwierdzenia. Znajdziemy w nim podstawowe założenia procesu RPL związane z rozpoznaniem kwalifikacji, ich walidacją, certyfikacją oraz uznaniem społecznym. Ponadto znajdziemy tu analizy grup odbiorców usługi, jak również diagnozy korzyści uzyskiwanych przez wszystkich beneficjentów tego procesu – zarówno przez osoby poddające się ocenie, jak i uczelnie oraz pracodawców. Warto podkreślić, że z samej tylko perspektywy odbiorców usługi RPL korzyści te mają charakter wielowymiarowy. Poza zyskiem ekonomicznym (wynikającym z ograniczenia wydatków na edukację formalną), należy wymienić pozytywne oddziaływanie procesu na dalszą edukację poddających się ocenie (wzmacnianie motywacji do kontynuowania kształcenia) oraz korzyści dotyczące spójności społecznej – wyrównywania szans w zakresie uznawania zdobytych kwalifikacji.

Idea RPL zyskuje coraz większe znaczenie w instytucjach edukacyjnych i – wbrew obawom środowisk nauki – wcale nie stanowi zagrożenia dla formalnego uczenia się. Co więcej, dzięki RPL może się zwiększyć liczba dorosłych powracających do formalnego systemu edukacji wyższej. Dzięki rozpoznaniu i certyfikacji efektów uczenia się, zdobytych w nieformalny i pozaformalny sposób, mogą się oni poczuć zmotywowani do rozpoczęcia nauki w ramach studiów wyższych. W ten oto sposób koncepcja uczenia się przez całe życie (LLL, *life long learning*) przestaje być słuszną ideą, a staje się efektywnym narzędziem rozwoju uczącego się społeczeństwa¹⁸.

Dylematy zamiast zakończenia

Powiązanie kształcenia z potrzebami rynku pracy jest trudne z wielu powodów. Współpraca środowisk akademickich, środowisk pracodawców i ekspertów w Polsce nad wypracowaniem rozwiązań służących powiązaniu kształcenia z potrzebami rynku pracy jest znikoma. Nauczyciele akademicy i uczelnie, dla których krytyka naukowa i ranga osiągnięć naukowych, a także spełnianie formalnych warunków kształcenia,

¹⁸ *Uznawanie...*, s. 20.

są istotnymi aspektami oceny jakości ich pracy, nie podlegają weryfikacji z punktu widzenia stopnia zaspokojenia potrzeb rynku pracy. Prowadzi to do sytuacji, w której orientacja zawodowa jest marginalnie traktowana w procesie kształcenia, czasem wręcz jako deprecjonująca rangę kształcenia w danej uczelni¹⁹. Efekt jest taki, że przedsiębiorstwa zatrudniające pracowników uznają wykształcenie na poziomie średnim lub wyższym za warunek niezbędny, ale niewystarczający do zdobycia uprawnień do wykonywania zawodu. Wymagane są najczęściej: kilkuletnia praktyka zawodowa, odbycie kursów, a ponadto zdanie testów potwierdzających zdobyte kwalifikacje²⁰. Brak porozumienia, które pozwoliłoby wypracować wspólne rozwiązania przez interesariuszy procesów edukacyjnych, powoduje brak doświadczeń, co opóźnia rozwój społeczeństwa otwartego, uczącego się, podnoszącego swoje kwalifikacje, kształtującego ścieżki rozwoju osobowego i zawodowego z korzyścią dla celów osobistych oraz społeczeństwa i gospodarki.

Efektywne implementowanie stosowanych za granicą systemów walidacji w Polsce napotyka na wiele barier, z których najtrudniejszą do pokonania jest istniejący w Polsce „tradycyjny” sposób myślenia – wiara w tradycję i kulturę edukacji formalnej, nieufność wobec nieformalnego i pozaformalnego uczenia się. Dylemat między incydentalnym charakterem nieformalnej edukacji z jednej strony, a potrzebą certyfikacji, która wymaga jej sformalizowania – z drugiej, pozostaje bez odpowiedzi w wielu państwach. Niewątpliwą barierą są koszty procedur walidacji. Procedury uznawane są za czasochłonne i złożone, o często niepewnym wyniku. Kwestią problematyczną także bywa to, w jaki sposób formalne i nieformalne kształcenie ma być ze sobą powiązane. Ponadto, jak uniknąć instrumentalizacji nieformalnego kształcenia pod presją wymogów ekonomicznych i rynku pracy. To szerokie spektrum kwestii wymagających rozwiązań w postaci solidnych regulacji organizacyjno-prawnych.

W ostatnich latach powstało wiele inicjatyw na poziomie europejskim, narodowym i lokalnym, które podejmowane były z myślą o wypróbowaniu istniejących form uznawania kwalifikacji i kompetencji zdobytych w toku edukacji nieformalnej. Inicjatorem działań na rzecz uznawania dotychczasowego uczenia się w Polsce był sektor kształcenia i szkolenia zawodowego²¹. Różnorodność podejmowanych przedsięwzięć walidacyjnych w Polsce pokazuje, że podstawowe znaczenie ma to, czy wybrana procedura

¹⁹ G. Praweńska-Skrzypek, *Krytyczne czynniki rozwoju RPL w Polsce*. Wersja robocza. Raport przygotowany w ramach projektu „University Recognition of Prior Learning Centres – Bridging Higher Education with Vocational Education and Training”, Kraków 2012, s. 20.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Wcześniej wymieniona przez Autorkę publikacja H. Narwojsz, C. Krawczyńskiego, K. Symeli i K. Zwiefki (*op. cit.*), mająca charakter poradnika, zawiera rekomendacje (m.in. *Propozycje zmian regulacji prawnych w kontekście potwierdzania kwalifikacji nieformalnych, Propozycje zmian w ustawie o systemie oświaty, Propozycje niektórych rozwiązań do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, Założenia funkcjonowania walidacji kompetencji nieformalnych w Krajowym Systemie Kwalifikacji*),

walidacyjna jest objęta regulacjami prawnymi na poziomie krajowym. W wielu zawodach, do których przygotowuje szkolnictwo zawodowe, istnieje możliwość zdobycia państwowego dokumentu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie. Osoba dorosła, która zdobyła kompetencje przez praktyczną naukę zawodu, może przystąpić do egzaminu przeprowadzanego przez okręgową komisję egzaminacyjną lub do egzaminu czeladniczego organizowanego przez komisje egzaminacyjne izb rzemieślniczych. W Polsce istnieje ponadto możliwość zdobycia wykształcenia na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, średnim ogólnokształcącym oraz zasadniczym zawodowym przez walidację efektów uczenia się zdobytych poza systemem edukacji formalnej. Są to wprowadzone rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 roku egzaminy eksternistyczne. Przedstawiciele branż zawodowych nieuwzględnionych przez polskiego ustawodawcę, chcąc umożliwić potwierdzenie kompetencji, muszą wypracować własne procedury. Widoczny jest podział pomiędzy zawodami, w których istnieje możliwość zdobycia kwalifikacji regulowanych przez państwo polskie, a tymi, w których taka ścieżka nie jest dostępna²². Po wprowadzeniu procedur walidacyjnych w odniesieniu do kwalifikacji zawodowych coraz częściej mówi się o potrzebie nowych rozwiązań w tej dziedzinie na poziomie szkolnictwa wyższego. Publikacja pod redakcją G. Prawelskiej-Skrzypek i B. Jałochy *Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym – wyzwania projektowania systemu* wraz z przygotowanymi i przetestowanymi procedurami i rozwiązaniami ma na celu wspieranie rozwoju RPL w Polsce. Projekt przyczynił się do rozwoju RPL dzięki dzieleniu się wiedzą i doświadczeniem oraz zapewnieniu wglądu w proceduralne, formalne, prawne i kulturowe podstawy niezbędne do skutecznej realizacji RPL w kontekście szkolnictwa wyższego.

Toczące się na temat tworzenia systemu walidacji dyskusje koncentrują się na sposobie jego wdrażania i działania. Rządziej są to kwestie zasadności takich działań, ale poszukiwanie rozwiązań, które dadzą odpowiedź, jak system powinien wyglądać, aby był skuteczny, dostępny i wysokiej jakości. Dobrze funkcjonujący system zapewnienia jakości umożliwia zbudowanie zaufania do systemu. Konieczna jest przy tym współpraca, wymiana doświadczeń, konieczne jest wykorzystanie przejrzystych standardów i ram kwalifikacji, ponadto dobrze rozwiniętych, opartych na kompetencjach, metod oceny.

które dostarczyły, zgodnie z zamysłem Autorów publikacji, nowych i twórczych impulsów do przyspieszenia działań w zakresie uznawania kompetencji zawodowych uzyskiwanych przez całe życie.

²² E. Bacia, *Od kompetencji do kwalifikacji – diagnoza rozwiązań i praktyk w zakresie walidowania efektów uczenia się*, Warszawa 2013, s. 31.

**RECOGNITION OF QUALIFICATIONS IN THE CONTEXT OF LIFELONG LEARNING.
ARRANGEMENTS – EXPERIENCES – DILEMMAS**

Summary

In the article the author describes the issue of recognition of qualifications in the context of learning throughout life, in which, as the synergy of formal, non-formal and informal learning, the recognition of knowledge, skills and competences acquired by various routes is of particular importance because it motivates and justifies making educational efforts at different stages of life. The conclusion is that from the political and educational point of view the formal recognition of the effects of non-formal and informal learning saves time and money and expands the possibilities of individuals in the labour market. Given the personal and social benefits, we should strive to create a system for the recognition /validation of learning outcomes regardless of when, where and how such effects have been achieved. The author analyzes Recognition of Prior Learning (RPL) in Poland and abroad. She discusses in detail the RPL in Polish higher education. The author is of the opinion that ongoing discussions on creating a system of validation focus on the manner of its implementation and operation. Less commonly, they are concerned with the validity of such activities but they rather concentrate on the search for solutions that will give the answer how the system should look like in order to be effective, accessible and of high quality. A well-functioning quality assurance system allows one to build the confidence in the system. Creating such system requires co-operation, exchange of experiences, it as well as clear qualification standards and frameworks, and a well-developed assessment methods based on competence.

Keywords: recognition of qualifications, lifelong learning, validation, recognition of prior learning